

АГРАРНЕ ПРАВО

УДК 349.42:340.141

ЗВИЧАЄВО-ПРАВОВИЙ ХАРАКТЕР ПОХОДЖЕННЯ СУЧАСНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОФЕСІЙНИХ І ТРУДОВИХ СВЯТ

**В.М. ЄРМОЛЕНКО, доктор юридичних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України¹**

Обґрунтовується діалектичний зв'язок між стародавніми і сучасними професійними і трудовими святами у сільському господарстві, що підтверджує їх звичаєво-правову природу.

Професійне свято, трудове свято, працівники сільського господарства, звичай.

Запровадження і проведення кожного професійного або трудового свята в певній сфері суспільних відносин незалежно від їх належності до виробничих чи обслуговуючих галузей відіграє стимулюючу, згуртовуючу та активізуючу ролі у підвищенні ефективності праці трудового колективу будь-якого підприємства. Не є виключенням з цього висновку і сільське господарство та сільськогосподарські підприємства як опорні пункти аграрного виробництва.

Однак у теорії аграрного права й досі традиційно недостатньо уваги приділяється дослідженню аграрних трудових відносин, не кажучи про їх окремі складові, якими є сучасні сільськогосподарські професійні та трудові свята. Між тим, походження останніх становить не лише науковий, а й практичний інтерес з боку можливості поширення на них саме аграрно-правового регулювання, виводячи їх, таким чином, зі сфери впливу трудового права.

Тому **метою** цієї статті є дослідження правової природи сучасних сільськогосподарських професійних і трудових свят.

З цього приводу варто зауважити, що сучасну систему сільськогосподарських трудових свят і обрядів складають: професійні свята; трудові свята, пов'язані з окремими циклами сільськогосподарських робіт; свята трудових колективів та обряди вшанування трудівників; фольклорні свята праці, присвячені народним ремеслам, та ін. Усі свята й обряди мають свою символіку та атрибутику [1].

Навіть за радянських часів боротьби з пережитками минулого впровадженню сільськогосподарських трудових свят і супроводжуючих їх

обрядів, що мають звичаєве походження, навпаки приділялась посиленна турбота. Таке становище можна пояснити підвищеною увагою радянської ідеології до спільної праці, до будь-яких моментів, що об'єднують трудящих і слугують посиленню колективних трудових засад. Крім того, кожне відзначення трудових свят мало неабиякий стимулюючий аспект, адже супроводжувалося врученням державних і відомчих нагород, цінних подарунків і премій за індивідуальні та колективні трудові досягнення. Все це сприяло додатковому згуртуванню трудових колективів сільськогосподарських підприємств, підвищенню продуктивності праці та, в кінцевому рахунку, загальної ефективності виробництва.

Сучасним загальнодержавним професійним святом селян є «День працівників сільського господарства». Разом з тим, його встановлення як професійного свята сільськогосподарських працівників має тривалу історію, що свідчить про його звичаєвий характер. Прадавнім прообразом цього свята є день старослов'янського язичницького бога Велеса (або Тура), який був покровителем добробуту і домашньої худоби. Святкувався цей день 6 грудня [2]. Безумовно, це свято є звичаєвим проявом традиційної культури наших пращурів, яке з прийняттям християнства трансформувалося в день Святого Георгія Великомученика – покровителя землеробів (грец. γεωργός (георгос) – землероб). Запроваджений він був у другій чверті XI ст., коли великий князь Ярослав Мудрий заснував у Києві та Новгороді монастирі святого Георгія і наказав по всій Русі вшановувати цього святого 26 листопада (за старим стилем і 9 грудня – за новим). Святий Георгій в православ'ї вважається покровителем рільництва і тваринництва. Іншою більш відомою і поширеною назвою цього свята є «Юрійів день». У XV–XVI ст. цей день був щорічною датою здійснення прикінцевих розрахунків між селянами і поміщиками за результатами року. Також за тиждень до і тиждень після свята у селян виникала можливість покинути одного поміщика і перейти до іншого. Селяни знали і завжди шанували цей день підведення підсумків сільськогосподарського року. Свято визнавалося і підтримувалося державою аж до революції 1917 р. Радянський уряд на фоні боротьби з пережитками минулого режиму тривалий час не визнавав його свят, які до того ж мали переважно релігійне походження. Проте «Юрійів день» не зник з народної пам'яті і відзначався селянами на сімейному рівні, що свідчить про глибоке вкорінення звичаєвих норм у свідомість селянських мас.

Подальша трансформація святкування професійного дня вшанування селянської праці відбулась вже у новітній історії. Вперше за радянських часів таке свято було запроваджене Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про встановлення щорічного свята «Всесоюзний день працівника сільського господарства» від 26 серпня 1966 р. № 181-VII [3] і мало святкуватися в другу неділю жовтня. Далі слід зазначити досить регулярну зміну не тільки назв цього свята, а й дат його проведення. Так,

відповідно до Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про святкові та пам'ятні дні» від 1 жовтня 1980 р. № 5823-XI [4] свято стало називатися «День працівників сільського господарства» з його проведенням у другу неділю жовтня. Наступним Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про встановлення щорічного свята «День працівників сільського господарства і переробної промисловості агропромислового комплексу» від 2 жовтня 1986 р. № 5823-XI [5] назву свята було знову змінено, а датою проведення визначено останню неділю жовтня. Нарешті, черговим Указом Президії Верховної Ради СРСР «Про внесення змін до законодавства СРСР про святкові та пам'ятні дні» від 1 листопада 1988 р. № 9724-XI [6] було об'єднано День меліоратора і День працівників сільського господарства і переробної промисловості агропромислового комплексу в одне свято – «День працівників сільського господарства і переробної промисловості», яке мало відзначатися в третю неділю листопада.

Таким чином, проведення щорічного професійного свята стало настільки гарною традицією, що навіть з розпадом СРСР виникла необхідність його продовження через запровадження національного аналогу. Тому Указом Президента України «Про День працівників сільського господарства» від 7 жовтня 1993 р. № 428/93 [7] було встановлено однойменне професійне свято, яке ось уже понад два десятиріччя щорічно відзначається у третю неділю листопада.

На прикладі ретроспективного аналізу розвитку розглянутого професійного свята досить чітко ілюструється становлення відповідного звичаю, його подальше санкціонування державою, а також поступове переростання в правову традицію як важливу складову національної правової культури.

Трудове свято «Дня працівників сільського господарства» має загальнодержавне значення і відповідне закріплення на законодавчому рівні. Між тим, існує ціла низка трудових свят, проведення яких залежить лише від ініціативи окремих сільськогосподарських підприємств. Правове опосередкування таких свят базується на локальних актах цих підприємств.

Одним із зазначених свят є **«Свято першої борозни»**, що уособлює давню народний звичай, пов'язаний з початком весняної оранки та подальшої сівби. Від успіху цих головних робіт залежав добробут селянина і його родини протягом усього року.

Зберегло нині своє значення і **«Свято першого снопа»**, що символізує урочисте оформлення початку жнив, в основі якого лежить народна традиція *зажинків*. Обрядові дії, пісні, виконувані під час зажинків мали забезпечити належне збирання і збереження врожаю зернових культур. Символом цього трудового свята був раніше і залишається дотепер зібраний вручну сніп озимих зернових, які визрівають раніше ярових культур.

У наш час свято має свої особливості, можливо дещо інші назви, але його ідея – вшанування хліборобської праці лишається незмінною. Спільним є зміст свята, який полягає у публічному підведенні підсумків підготовки сільськогосподарського підприємства до жнив. Як правило, на «лінійку готовності» шикуються всі зернозбиральні комбайни. До урочистого слова обов'язково запрошується найстарший за віком комбайнер або/та переможець минулорічних жнив, які своїми святковими промовами створюють відповідний діловий настрій, спрямований на якомога швидше і якісніше збирання врожаю зернових. Урочистості супроводжуються виступами колективів художньої самодіяльності, які вшановують хліборобську працю, прославляють Україну. Цим створюється схожість зі стародавнім виконанням обрядових пісень, які за побутуючими тоді уявленнями могли забезпечити належне збереження врожаю.

Сучасне призначення свята першого снопа має передусім економічне значення як захід, спрямований на створення системи матеріальних і моральних стимулюючих чинників забезпечення якісного проведення жнив. Матеріальна складова становить обирання відповідної форми оплати праці. Як правило, це відрядно-преміальна форма оплати праці, заснована на прогресивно зростаючих розцінках залежно від одержаного результату, зокрема індивідуального намолоту зерна для комбайнерів, кількості перевезеного зерна кожним водієм з урахуванням відстані доставки, коефіцієнту зменшення втрат врожаю під час його збирання, транспортування і первісної переробки тощо. Часто передбачаються й інші разові заохочувальні та компенсаційні виплати. До них належать виплати у формі винагород за підсумками жнив, Обов'язково обговорюються також розмір і вид натуральної оплати праці за кінцевими результатами праці. До моральних стимулюючих чинників належить публічне оголошення імен найкращих працівників у засобах масової інформації, нагородження почесними грамотами, прапорами переможців змагання, індивідуальними вимпелами тощо. Крім того, на честь свята проводиться святковий обід, який теж можна віднести до моральних чинників, спрямованих на згуртування колективу.

Особливості правової регламентації свята першого снопа полягають в тому, що факт його проведення фіксується в локальних актах сільськогосподарських підприємств, зокрема в колективному договорі та Правилах внутрішнього трудового розпорядку, де передбачається введення на час збирання зернових подовженої тривалості робочого дня. Форма оплати праці на жнивах та її особливості закріплюються в Положенні про оплату праці відповідного сільськогосподарського підприємства.

Закінчення жнив символізується іншим трудовим святом так званим **«Святом врожаю»**, у основі якого лежить старовинний народний звичай під назвою «обжинки», зміст якого полягав у тому, що в останній день

жнив жінці збирались разом на чиємусь полі і під обжинкові пісні в'язали останній сніп, який виставлявся в кожній хаті на покуті як запука майбутнього врожаю. Свято врожаю є зворотним до «Свята першого снопа», символізуючи закінчення жнив і підведення підсумку всього сільськогосподарського року.

Одержані результати досить переконливо свідчать про звичаєво-правову природу сучасних сільськогосподарських професійних і основних трудових свят. Однак обмежений обсяг статейного дослідження не дозволяє глибше розкрити поставлені питання, а тому не лише не виключає, а й прямо передбачає можливість подальших наукових розвідок у цій сфері аграрно-правової науки.

Список літератури:

1. Конвой В. Трудова обрядовість / В. Конвой / Українська минувшина : ілюстрований етнографічний довідник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etno.uaweb.org/mynuvshyna/r20.html>.
2. 6 грудня – Свято Велеса (Діда Мороза) // Аратта : український національний портал (4 жовтня 2013 р.) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://aratta-ukraine.com/sacred_ua.php?id=118.
3. Об установлении ежегодного праздника «Всесоюзный день работника сельского хозяйства» : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 26 августа 1966 г. № 181-VII // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1966. – № 35 (1329). – Ст. 817.
4. О праздничных и памятных днях : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 1 октября 1980 г. № 5823-XI // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1980. – № 41. – Ст. 846.
5. Об установлении ежегодного праздника «День работников сельского хозяйства и перерабатывающей промышленности агропромышленного комплекса» : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 2 октября 1986 г. № 5823-XI // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1986. – № 41 (2375). – Ст. 857.
6. О внесении изменений в законодательство СССР о праздничных и памятных днях : Указ Президиума Верховного Совета СССР от 1 ноября 1988 г. № 9724-XI // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1988. – № 45 (2483). – Ст. 701.
7. Про День працівників сільського господарства : Указ Президента України від 7 жовтня 1993 р. № 428/93 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/428/93>.

Обосновывается диалектическая связь между древними и современными профессиональными и трудовыми праздниками в сельском хозяйстве, что подтверждает их обычно-правовую природу.

Профессиональный праздник, трудовой праздник, работники сельского хозяйства, обычай.

Substantiates the dialectical relationship between the ancient and the modern

professional and labor holidays in agriculture, that usually confirms their consuetude and legal nature.

Professional holiday, holiday labor, farmers, consuetude.